

تورک یوردی

تورک ادبیاقلری مرکز هیئت طر فندره نشر اولنور .

جلد ۴

نموز ۱۹۲۶

نومرو ۱۹

تورك « شامانيزم » منه عائد

اورال - آلتاي عرقنك غرب شعبه سنه منسوب اولان شمالى آسيا قوملىرى -
 توركلر ، موغوللر ، طونگوزلر - اسكى زمانلرده ابتدائى شامانيزم ديتنده ايديار .
 بونلردن طونگو ز قبائلنك ، مانچولردن ماعداسى ، بوكونده ده شامانيدرلر .
 موغوللر تيبث تاثيرنده بودا دينى قبول ايتمشلردر . بونلردن « بايقال كولى »
 جوارنده ساكن يالكز بورياتلر شامانيزمه صادق قالمشلردر . شرقده كى وطنلىرى
 براقارق غربه وجنوبه دوزرو مهاجرتلرندو دوام ايدن توركلرك اكثرى
 ايسه چوقدن اسلامى قبول ايتمشلر وبوتون جهان قارشو اسلامى واونك
 مدنيتنى تمثيل ايتمشلردر . شامانى ديتنده اولان توركلرى بز توركلك اسكى وطنى
 آلتاي توركلرندو كورويورز . بونلرك دينى ده متعدد دينلر تاثيرينه معروض
 قالمشدر . مع مافيه تورك شامانىلكنك اساسلى يالكز آلتاي توركلرندو بولورز .
 اسلامى چوقدن قبول ايتمش اولان مدنى توركلرك اتنوگرافياسى بوكونه قادار
 اى اوكره نلمش واسكى شامانيزم بقيه لر ينك نه قادار قسمى اسلامى بر شكلده
 ياخود عادات وعرف صورتنده دوام ايدوب دوردينى واضح بر صورته تعيين
 ايدلمشدر . اسلامى صوك عصرلرده قبول ايتمش وياخود اسكى زماندن برى
 اسلام اولمغله برابر سياسى ويومى حياتلرندو اسكى تورك عنعنه وياسا لر ينه صادق
 قالمش كوجه توركلرده شامانيزمك بر چوق عقيدة وعنعه لر ينك . اسلاميه
 رغماً ، حكم سوردى كنى كورويورز . خريستيان عد اولنان « چواش ، ياقوت » وبعض
 سيبيريا توركلرى كى ، بوديست عد اولنان « سايانلر » طرفندن ده خريستيان وبودا آينلرى
 اسميله بر چوق شامان مراسمى يالقمده اولديغى اتنوگرافيا علملىرى قيد ايدورلر .
 تورك اتنوگرافياسى اوكره نمك دها زياده ايلرله دكجه بيك سنه لك اسلام
 توركلرينك ده بر چوق شامانى عاداتى ، عقيدة لر ينى محافظه ايتدكلرى ميدانه
 چيقاجنى محتملدر . بو احتمال قوت ويره ن اماره لر ميدانده در . « آندا » كى

پک اسکی بر شامانی عاتک آنادولو چو جوق او یونلرنده تظاهر ایتمه سی، عثمانلی ادبیاتنده واضح صورتده ایزلر بر اقامسی پک جالب دقتدر .

اسکی تورکلرک شامانیزمه - ملی دینه - صادق قالمالرینک سببی ابتدائیلکلی، بودا و دیگر چین مذاهبنک درین فلسفه لرینی قاوریه بیلیمک استعدادندن محروم اولمقلقلری دکل ایدی . مدنی چین سرائیلرینه یاقیندن آشنا اولان بیلکه خاقانک بودا و لائوتسزی معبدلری بنا ایتدیرمک ایستدیکی وقت وزیر ی اولان «تونیو قوق» : «بودا و لائوتسزی دینلری تورکلری خراب ایده جکدر ؛ تورک غائب اولاجقدره دیه مانع اولمشدر . بوندن آکلاشیلیر که بر زمانلر تورکک کند ی دی قدرت وشوکتلی چین حرثینک تمثیل قومه سینه قارشو آز چوق مقابله ایده بیلیمش ، تورکلکی محافظه یه یکانه عامل اولمشدر .

تورکک اسکی حیاتندن ، قهرمان صحیفه لرندن تاریخی رومانلر ، تورکک روحی تجلی ایدن نفیس رسملر یالکیز تورکک اسکی تاریخی ، دینی وتشکیلاتی اوکره نمک نتیجه سنده میدان کله بیلیر . بونلر میدان کله دجه «تورک حرث» ی صاغلام بر تمله استناد ایده من ؛ بایرون قادار قدرتلی شاعر من ، راقیل قادار استعدادلی رسام من اولسه بیله اثرلری «تورکیه لی صنعتکار» اثری اولاراق قالیر ،

تورک شامانیلکی ، بالاده ذکر ایتدیگمز کبی ، دین اولارق بوتون آیین و مراسملری ایله دوالیزم اولمق اوزره ، آلتای تورکلرنده محافظه اولمشدر .

آلتایلیلرک عقیده سینه کوره کائنات بر چوق طبقه لر دن ترکیب ایتمشدر . بو طبقه لر یکدیگرندن کویا آز بر مسافه ایله آیریلمشدر ، که عبادت مراسمی اجرا ایده رکن «قام» «شامان» بونلرک برندن دیگرینه بر صچرامقله کچه بیلیر .

یوقاری عالم اولان اون یدی طبقه سمایی عالم نوری ، آشاغیده بولونان یدی ویا دوقوز طبقه عالم ظلماتی و جهنملری تشکیل ایده ر . نور عالمی ایله قراکلیق عالمی آراسنده انسانلرک مسکنی اولان ارض بولونور . شو صورتله ارض واهالیسی بو ایکی متضاد عالمک آراسنده واجر ای تأثیرلرنده دورویور . یوقاری عالم ای ارواحلر ، مریمتلی تا کر بلرله دولودر . بونلر انسانلری خلق ایدرلر ،

حمايه و مرحت كؤسترلر. كوش انسانك اك بويوك دوستيدر و بوتون حياتك منبى اودر. آشاغى عالم ارواح شريره مسكنيدر. بو ارواح شريره انسانلره ضرر ويررلر. بوتون وظيفهلى انسان اوغلنى قاراكلق عالمه جلب ايتمكدن عبارتدر.

نور و ضيا عالمينك بويوك تاكريسى « خان اولكون » در. بعضاً « قايرا خان » ده دىنيلير. قراكلق عالمينك ايسه « ايرليك خان » در. « اولكون » بوتون دعا و هيمنلرده مشفق، رحيم و حامى اولارق توصيف اولونور. بوتان كرىيه قربان و يرمك مراسمى غايت نادر اولور. چونكه او قربانسزده مرحتليدر. اما هر بر دليقانى اوله نيركن « اولكين » آتدن بر قربان [« ايديق ايبيك »] قربان و يرمى لازمدر. بو « ايديق » مقدس عدا اولونور. قادينلرك اوكا يىنمهسى ممنوعدر. مراسمى ايلك بهارده اجرا اولنور. شامان عبادت و آيينلرينك بوتون تفرغاتي بو آينده تظاهر ايدور.

« ايرليك خان » هر بر هجومى وقتنده قربان ويريلير. بوشريه اله ايچون نه كيى حيوان اولورسه ده قربانلق اولاييلير. حيوان بولونمازسه راقى و شراب ايله ده اونى قانديرمق ممكندر. هيمن و دعا لرده « ايرليك خان » غايت مدھش اولارق توصيف ايديلير :

پندىكى بيكر سياه آرغياق [عرب آتى]

دوشهكى قارا قوندوز ديرسندندر. بلى او قادار شيشماندركه، هيچ بر قوشاق يتهز. بويى او قادار شيشماندركه، انسانك قوجاغى يتهز. كوز قاباقلرى بر قاريش، بيقلرى و ساقالى سيم سياهدر. يوزى قان كيى. ساچلىرى ديم ديك دورور. هيچ بر قوتك قالديراماديني شيلرى قالديرر. انسانك كوكندن قوغاسى، ياشيل دميردن قيلجى وار. كتقلرى غايت كنيش، يوزى سيم سياه، سياه ساچلىرى دالغالانير، موطياھنى طويراقدن، اوينك ديوار باشلىرى مرديونلردن، دامى سياه دميردن ياپلشدر. « ايرليك آتا » دوقوز او كوزه يچمسز اكرلر صالمش قوللرينى صياووب ايرلرى ييفار، اكر ياغلرندن طوتارارق بيكرلرى ييفار ويهر.

اى « ايرليك » آتا ! نه ايچون مخلوقاتكى هلاك ايديدورسن ؟! نه ايچون مخلوقاتكه دهشت صاليورسك ؟ سيم سياه يوزلى، كومور كيى سياه چهرهلى ايدك. اى ايرليك .

بزم آتام سن ایدک . . نسلدن نسله ، زماندن زمانه اویومادن سنی یاد ایدم ! اولاد باولاد سن بزم محترم بکمز اولسه ایدک ! آرقاسنه اشیالرینی یوکلشمش ، سیاه ایدکن دیزکنلی سیاه آرغیاغه بینمش قارا ییلاندن قامچیسی وار ، آی آتام ایرلیک خان ، بزم اوکمه کوله رک کل ! »

ایشته قراکلک تا کریسی « ایرلیک خان » ی بو صورتده تصویر واکا دعا ایدرلر .

بوتون کائناتده اک بویوک عالم « قان قوربوزتان تا کری » نامنده در ، که بونک الهی « اولکون خان » طرفندن تعین ارلنان مانغیزین ماتماس بورخان « در . بو عالمه عائد ارض « آلتون تپله کهی » نامنده در . جهنمی ایسه « مانغیزین - توچیری - تاموغ » در . مؤکلی « باتمان قارا » در . متوسط عالم « ایزرهین قوربوزتان تا کری » در . الهی « بیلکهین کیر آتلی طورون موسیقای بورخان » در . ارضی « آلتون چارقا » ، جهنمی « توپکن قاراتاموغ » و مؤکلی « باتمان قاراقچی » در . بزم عالمز اک کوچوک و آشاغی عالمدر . « قارا تا کری : سیاه سما » تسمیه اولونور . بویوک تا کریسی « مایده ری خان » در . بزم ارضمزک جهنمی « تپتهن قاراتیس » و اونک مؤکلی « کیره ی خان » در .

انسانلره اک یاقین اولان تا کریلر « یر صو » الهلریدر . بونلر آلتای قبیله لرینک اوطوردینی یرلرده کی جغرافی (طاغ ، صحرا ، نهر ، چای) اسملری طاشیورلر : « آلتای خان » ، « آباقان آتا » ، « بهی » ، « قاتون » کیی ، « یر صو » الهلریله انسانلر بلا واسطه مناسبتده بولونابیلرلر . سماوی وظلمت تا کریلریله عادی انسانلر دوغریدن دوغری به مناسبت کیره بیلمه زلر . بونلره مراجعت ایچون قدرتلی بر واسطه لازمدر . او واسطه ده « قام » (شامان راهبی) در . قاملرک قوه روحانیه سی تحصیل و تعلیم واسطه سیله ده کیل - بابادن اولاده انتقال ایدر ، ارثیدر . دینک بوتون اسرار ، الهلرک حیاتی ، اسملری ، شجره لری یالکیز قامه معلومدر . مراسم دینیه اجرا ایدر کن « قام » مخصوص البیسه کییه ر . آیین اجرا سنک بویوک شرطلرندن بری ده « داوول » (آلتایچه

« تونكور » ياخود « تور » در . بو داوولك بر طرفي متعدد رسملر ، ميستيك اشارهلرله دولودر . آي ، كوش ، ييلديز ، مقدس ، حيوانلر ، آغاچلر ترسيم اولميشدر . قاملك بويوك قسمى كندى دينته ، الهلرينه ودعالرينك تأثيرينه اينانمش انسانلردر . وجد حاله كلكده غريب وخارق العاده شيلر يانمغه استعداد كوسترلر .

شامان دعالرنده بعضاً كندى عجيزني ، ضعفنى اعتراف ايدرسده ا كثر يا قدرت وعظمتندن بحث ايدر . بالخاصه شرير تا كريلره قارشو عجيزني هيچ بر وقت اعتراف اتمهز . عبادته باشلاركن شامان ا كثر يا شودعايى اوقور :

آيين اجرا ايتمكله ياشايان .
 غلبه وظفرله ياشايان .
 بر آقشام كلور ، بن عبادت ايدرو تولورم ، آي اولوتا كرى !
 فجر ايشيني ظهور ايدنه قادار
 بن دوشمانلرى مغلوب ايدر و تولورم !
 بن كورمه ديكم و بيلمه ديكم هيچ برشى يوقدر ...
 كزييورم و مقدس آيين اجرا ايديورم
 خسته اولسام بيله ...
 خاستارلك اوكننده دورورم دعا ايدهرم
 آي بويوك تا كرى ! بوندن فضل سنى بن ياپامام
 بن دائما دعا ايدهرم .. بوتون جهانى دولاشورودعا ايدهرم !
 آي يوجه تا كرى !
 بئنديكم حيوان « صيغين » در .
 ياقين واواقلرده آينلر اجرا ايدهرك كزييورم ، آي اولوتا كرى !
 يوجه سهار كده ييلديزلريكي دائما كورويورم
 دائما سنى ، آي يوجه تا كرى ، اوزرمده ديه باقارم .. !

شامان آيين و مراسملرى متعدد تا كريلرك وظيفه لرى ، آلتاي وجوارينك جغرافى و ضعيق مفصل بر صورتده توصيف و تصوير ايدلمه دكجه دعا و هيمنلرك معناريني آكلامق چوق مشكلدر . آلتايليلرك حياتى وعقيدهلرنجه بو الهاملرله

انسانلر آراسنده تعيين اولنان مناسبت آكلاشلمادىجه بوهيمنلر معناسز لاقيرديلر
 كيي كورونور ، بونكله برابر اسكى تورك قيصه تركييلريني آكديران بوهيمنلر
 جنوب توركجه سغه غايت سربست ترجمه ايدلمه دىجه اصلنده بولونان معنالى افاده
 ايدمهز . بو مشكلاته رغماً بى بوراده اصلندن ، ممكن اولدينى قادار ، انحراف
 ايتمه دن بر قاچ دعا وهيمنلرى قارئلر يمزه تقديم ايتمهك جسارت ايتدك .

« اولگون مهانه » ..

اوچ مرديون اوزرنده كىزه ن ، اى مقدس خان !
 اوچ اوجاغى وار ، اى اولو اولگون !
 اوزرمزده ماوى رنگلى ، پارلاق سما كورونيور
 هواده بولوطلر اوچيور ..
 آيلر ، سنه لار يورمكله باشنه چيقلماز كنش سولر ...
 شوكت وعظمت صاحبي اولان آتام اولگون !
 آى بالتاسينك يى زينى ياپيور
 آلتوندن طويقلر ترتيب ايدهر ..
 متعدد سسلر چيقاران ملتلر يارادان ، اولو اولگون !
 سوري سوري حيوانلر ويرهن اولو اولگون !
 سن بى رد ايتمه
 ياوزلرى بزه مسلط ايتمه
 كورونهز [شيطان] ه بى كوسترمه
 كوزه كورينه نلر [انسانلر] ه بى باصديرما !

« اولگون » ه بعضاً « قايرا خان » ديه خطاب ايدهرلر . عموماً « قايراخان »
 اولو خان ، محافظ ملك معنالىرنده هم استعمال اولنور .

بينديكى آت سياه عربى آتدر
 دائماً ايجديكى صو سياه راقيدر
 صباح و آقشام كيزهر
 « يوغوز » [اوغوز] خانك سلورونى
 « يارفا » خانك يكتى

ایشیکک صاغ وصول طرفلرنده
محافظه ایدیجی آتام قایرا خان !
چووق ! ایشته سکا قربان ، قایرا خان ! [*]

« آتیه » تا کری به .

چووق ! ایشته سکا قربان !
اوتوز باشلی « اوت : آتش » آنهم
قرق باشلی قیز آنهم
« چووق ! » دیدیکم وقت قبول ایدیکز !
« ایشته سکا ! » دیدیکم وقت مرحمت ایدیکز !
بیکی کورتوره من اکر هدیه

آلاس ! آلاس !

یر « ارض » کورتوره آلمایاجق اکر هدیه
اوچ یاقاسی وار آغیر هدیه
او دائره سی قادار هدیه
بیکی ریکه یابو اولسون

آلاس ، آلاس !

ای مقدس اولکون خانم !
آتش ، آلاس !

آتش الهی سنک دیکر بر صورتی :

« ای ملکم ای آنهم » آتش ! سن « خانقای » و « عور خاتو خان »
داغلی سنک تپه سنده اوسه ن آق قواق آغاچندن یارادیلشسک ! سما یردن ایرلیدی وقت
دوغشسک ؛ سن آنامز اوتوکین قدمندن ظهور ایتمشسک ؛ تا کریلر پادشاهی طرفندن
خلق اولونمشسک ! آنهم « آتش » ! سنک پدرك سرت چلیک ، والدهک چاقاق طاشی
وجد اعلارک آق قواق آغاچیدر . سنک تورک سایه طوتاشیر ، ارضک آلتنه قادار

[*] چووق و « آلاس » عبادت وقتنده تکرار ایدیلن کله لردر ، که « آیین ! »

یرنده قوللانیر .

کیدەر ! آتش ! سن سماوی ذات الیله طاشدن چیقارلش « اولو کین » ملکه الیله
یا قیلشک ! صاری باشلی قویون دن آلتیش صاری یاغلری سکا قربان ایدیورز ! صا غلام
ونشته لی اوغلك ، کوزه ل کاینک وار ! ای دائما سماره باقان آتش ! بز سکا فنجان
فنجان راقی ، قوغا قوغا یاغ تقدیم ایدیورز . . کووی وکلینه و بوتون خلقیزه صحت
و آسایش ویر ! سکا سجده ایدیورز ! .. »

شامانیلرک « یر صو » تا کر یلرینه سویله نن دعا و هیمنلری غایت چوقدر .
بو طبیعت اولادی ایچون انسانی عظمتیله شاشیرتان داغلر ، کنیش صحرالرده
آیری بر منظره تشکیل ایدن تپه لر ، کورلتو ایله آقان نهر و چایلر ، کوچیه لر
ایچون نعمت منبئی اولان اوتلاق و چایلر حسابسز « ایزی = اله ، لره
دولودر . بونلرک بعضیلرینه شکران بیان ایتک و بعضیلرینک شرندن قورتیلماق
ایچون دعا اوقورلر . بو دعا لرده داغلر ، نهرلر ، کوللر ، تپه لر هپ ذی روح اولارق
تجلی ایدر .

« آلتای خانه »

بویننه آلتوندن چینغراق آصمش ..
آلتوندن یارادیلش اوغلانلری حیران ایدوب
آتش ایچون چیقان ، ای خانم آلتای !
بویننه کوموشدن چنغراق آصمش
قرق بش قهرمانی حیران ایدهرک
کوره شه « مبارزه یه » چیقان ، ای خانم آلتای !
دهمیردن اوزه نکولر سیندیران
آلتای خانک باباسی
آت کورده میه جک بویوک ای پایزین خان !
دامیر کیی صوزولش آلتای خان !
شرید کیی داغلا نیش قانغای خان !
تپه سی بم بیاض اولان ای خان آلتای !
یاغمورلی کونلرده بزه پناه اول !
یولجی اولدوغم زده بزه یول ویر !

« نيدكرى مانه » . [نيدكرى : كره ارضه]

اى بنم يوقاروده و آشاغیده کی تا کريلرم !
 اى مقدس « تيله کى » م !
 سن بنم عالمسك ، پادشاهمسك ،
 بكا رحمتكى كوندر !
 اى بنم او كوزم ! آلننده بياضى وار سياه او كوزم !
 كوزلرك و بورنك معسن باچار كبيدر
 سياه كوللرك ياننده داغ قايالرنده اوسهن اوتلرى يولدر سن ،
 قرمیزی كول ياننده بولنورسن ! كل ، عجله ايت ، بكا يارديم وير !
 اى آتام سما تا كرى ، اى پادشاهم سما تا كرى !
 اى آنهم ير تا كرى ! مرحمت ايت !
 بن بر ضعيف شامانم :
 اوليجى و بایلجى بر بندهم !
 ايدى قارلرله مستور قالان اى بنم آق اورمانلرم !
 بنم ضعيف و عاجز باشم دائما سزه سجده ایدەر .
 اى پادشاهم آق اورمان !
 اتكلریكه صاريلیریم ، طاش و آغاچلریكه طیرمانیریم !
 پادشاهم آشاغی « طولان قارا » ؟ « و یوقاری طولان قارا » !
 هر ایکی طرفه بو عظمتلی نظرلرکز نه وقته قادار دوام ایده جکدر ؟
 بنم او قودینم دهالرك نهایه تی نه وقت كله جکدر ؟
 نهرلر ساحلنده اوسسین مقدس اوتلری ییهرک
 اوطورو یور و دعالریمی اوقویورم ..
 « ادجان » نهرندن صوايحه رك اوطورو یور و یواش یواش ایلری حرکت ایدیورم
 اى تا كرى ، بن كناهلیم !..
 شامان دعالرینك اك غریبلری مراسم اجرا ایدهر كن « سماره چیقدينی ،
 الهلره سیاحت ایتدیكى » وقت وجد حالنده سويله دیكى هیمنلردر .

بو مراسمه بویوک تا کریدن اک کوچوک تا کریلر (ایذیلر) قادیار
 دعالر هیمنلر اوقونور. قبیله نك حامیسی اولان متعدد قوشلر، آغلر، جد
 اعلالر ذکر اولونور. بو دعالر ده ذکر اولونان ملی ارواح و جنلر تاریخک درین
 مسئله لرینه تعلق ایدر و بو ادیه نك اهمیتی ده اوقوندقلری مراسم و شرائط
 ایچریسنده کوریلیر. او مسئله لرك تفصیلاتی تألیف ایتمکده اولدیغیمز «تورک
 دین و عاداتی» نام اثرک برنجی جلدنده ایضاح ایدیلشدر.

باشقردستانی عبدالقادر